یاد داشت

نیټه / / ۱۳۴

د سنبلې په (۵) ۱۳۴۴ د کابل کې ولیکل شو —

د قیام الدین خادم معرفي

قیام الدین خادم: د ملا حسام الدین زوی، د ملا علي گل اخونزاده لمسی په ۱۲۸۶ هجري شمسي کال د ننگرهار د کامې د فقیر صاحب د ورتې په قریه کښې زېږېدلی دی. ابتدائي تحصیلات ئې لکه خط، فارسي، عربي صرف ونحوه ئې خپله د خپل مور او پلار څخه او د خپلو ځایو استاذانو څخه کړي دي — او بیا د عالي تحصیلاتو د پاره د ننگرهار، کونړ، لغمان، کابل او پښور په درسخانو گرځېدلی دی — او ورو وروسته د عالي تحصیلاتو د تکمیل د پاره د پنجاب او هند په مدرسو کښې داخل شوی دی [illegible]

[illegible] په وطن کښې د ښه ښه د صرف نحوې، منطق، او حکمت استاذان داود: مولوي عبدالعزیز صاحب د کامې د ده غازي او فقهې، مولوي عبدالغفور صاحب د کنډ یباغ، میا عبدالعلي صاحب د کیلغو، میا گلستان صاحب د ربه لنهار، د دوی عبدالرشید صاحب د لغمان د عمرزیو، مولوي میر عالم صاحب د تگاب —

او د هغو درو د رانو د سر شاسې مولوي صاحب [illegible] د حصارک منطقي ملا صاحب، [illegible] په پښور کښې مولوي سمیع الحق د ترخې، د رخمړو صاحب حق صاحب، په پنجاب کښې ئې د مخصوص شریف په مدرسه کښې درس ویلی دی. [illegible] د هندوستان د دهلي فتحپوري مدرسه او د مراداباد په عربي مدرسه او د لودهیانې په عزیزیه مدرسه کښې داخل شوی او فقه، اصول، تفسیر، حدیث، بیان، بدیع، مناظره، منطق، حکمت، ریاضیات، طب او نور علوم ئې له جیدو استاذانو څخه ویلي دي.

ص ۲

یاد داشت   نېټه / / ۱۳۴

تر دې وروسته يې په علمي، شاعرۍ، ليکوالۍ او تاليف و تصنيف لاس پورې کړی [illegible] چه تر اوسه ګڼل شوي دي. دی په خپله ځان داسې معرفي کوي:

تعارف

(۱)

د پلار د پلار له خوا نسب د مياعمر ته رسي ځه
د پلار د مور نه د اخوند بابا لمسی ځه

مور مې له پلاره د فقير صاحب نسب ته رسي
د مور له موره د خواجه احرار خېل ګڼه ځه

(۲)

د مياعمر صاحب زيارت په چکنيور کښې دی
فقير صاحب کامې بره خوا ښنيو کښې دی

اخوند بابا دی په کوزنه خواجه احرار په پراټ
«خادم» د دغو صاحبانو په ښيو کښې دی

(۳)

فقير صاحب عبدالرحمن شيلانی ياديږی
د ده فرزند صاحبزاده «مراد علی» ياديږي

په پښتو کښې مياعمر دی په ښتنيا منلی
د ده فرزند او خليفه «محمدی» ياديږي

(۴)

محمدی صاحبزاده لوی شاعر د پښتو
مراد علی صاحبزاده مفسر د پښتو

له پلاره موره په ميراث راته پښتو پاتې ده
«خادم» به ونه شي هيڅکله منکر د پښتو

(۵)

يمه «خادم» کله مې ځان ته «شيلانی» ويلی
کله مې ځان په «احراري» » په «مياعمرزي» بللی

پلارنی د ښکلي په راخېلو کښې خاپوخي کړې
په دې لحاظ مې کله ځان په «راخيلی» ښودلی

د علم و شعر په زانګو کښې زنګيدلی يمه
له ابتدا نه په دې لاره بانډی تللی يمه

«د مکارم الاخلاق د سر پا يمه»

۰ ۰ ۰

یاد داشت — ص ۳ — نېټه / / ۱۳۴

د رسمي خدمتونو په لړ کښې په ۱۳۰۴ هش کښې د کامې د ننګرهار د لومړني ښوونځي
معلم مقرر شو. په ۱۳۰۶ هش کښې د جلال اباد په رشديه کښې د فارسي او عربي ادب
او ګرامر او د علم ثروت استاذ وټاکل شو. بيا انقلاب شو. تر انقلاب وروسته
په ۱۳۱۲ هش کښې د ننګرهار د پښتو ادبي انجمن تر غړيتوب لاندې. تر دغه وخته ئې
لوړه ګی کښې يوه ازاده مدرسه د «مدرسه حفظ الاسلام لنډيکوتل» په نامه جوړه کړې وه
چې تر ۵۰-۶۰ کسو شاګردان پکښې داخل وو، د پښتو، فارسي، اردو، خط او حساب ښوونه ئې
پکښې کوله. په ۱۳۱۴ هش کښې د ننګرهار د پښتو ادبي انجمن کابل ته راغئ. او په ۱۳۱۶ هش کې
د کابل د ادبي انجمن سره يو ځای شو او «پښتو ټولنه» يعنې «پښتو اکاډمي» ترې
جوړه شوه.

بيا نو خادم په پښتو اکاډمي کښې لومړی د «زيرې» اخبار چلوونکی، بيا د تاليف او
ترجمې د څانګې مدير او په ۱۳۱۸ هش کښې د پښتو ټولنې معاون مقرر شو. په ۱۳۲۰ هش
کښې د ننګرهار د جريدې «اتحاد مشرقي» مدير شو. په ۱۳۲۳ هش کښې د دائرة
المعارف د ترجمې د څانګې مدير شو. په ۱۳۲۵ هش کښې د جلال اباد د تعاوني د پيسو
د تفتيش لوی مدير وټاکل شو. په ۱۳۲۸ هش کښې د حکومت په قطعي امر په سمدستي عهده برات ته
ولېږل شو. لس له دريو مياشتو بېرته کابل ته راغئ، لاس ئې له کاره وايستل شو.
شپږ مياشتې په کور کښېناست
بيا په ۱۳۲۹ هش کښې د طلوع افغان مدير مقرر شو. څه موده
پس د ده عوض مقرر شو او دی بېکاره پاتې شو. بيا د څه موده د پاره د کابل محلي ميز
مقرر شو او بيا له دې ځايه هم يو کال د کرنې د پښتنو فابريکې ته د کوپراتيف لوی مدير
په حيث لاړ. په ۱۳۳۱ هش کال له ابتدا څخه د اصلاح روزنامې په مديريت وټاکل شو.
په ۱۳۳۲ هش کښې د پښتو تدريساتو لوی مدير مقرر شو او د زيري اخبار ئې هم چلاوه.

نیټه / / ۱۳۴ یاد داشت ص ۴

په ۱۳۳۵ هـ ش کې د [illegible] د علمي کدر په منظورۍ د پښتو ټولنې ادبي مشاور (څلورمې درجې)

د ټاکل شو. په ۱۳۳۹ کې د ښاغلي خادم علمي کدر لوړه درجه لوړ شو او (په دغه کلونو کې [illegible])

پنځمې درجې ته یې ارتقاء وکړه. په ۱۳۴۲ هـ ش کې د هیواد د نشراتي موسسې

په ریاست استخدام شو. په ۱۳۴۳ هـ ش کې یې په اوله رتبه ترفیع وکړه

(د ۱۳۴۳ کال د میزان په میاشت کې د هیواد د موسسې له ریاسته د مشرانو جرګې غړیتوب ته تبدیل [illegible])

د خدمت د تقدیر په سلسله کې یې یو زل درېیمه درجه تقدیرنامه اخیستې ده.

یو زل د اقتصاد د وزیر له خوا د ده د صادقانه فعالیت تصدیق او تحسین

(په ۱۳۴۴ کې د [illegible])

شوی دی. په کتابونو او آثارو کې له څلورو کسو سره جایزې اخیستې دي. یو زل یې یو

نظم «د کابل ښکلا» اوله درجه جایزه [illegible]. په مشاعرو او مسابقو کې یې ډېر

ګډون کړی [illegible] او د برخه یې مسابقې وړي دي.

خو ښاغلی خادم د خپل ادبي شهرت په سبب د خلکو له خوا د ته شکوه لري.

دی وائي:

شعر

محمود چې د بر حا شو په خپل اسماني — لا لوی ددې شعر او مضمون دي ولې ګرم!

جرګې او ولولې دي اعتقاد ایا یې ښکلي کړي! — مجبور په نټه خوله لګه جیحون دي او ولې ګرم!

«خادم» ددې خلکو افلاطون دي ولې ګرم!

ګرم بېزې په دنیا کې یې معنا ته لو هېرې

ښاغلي خادم یو زل ناسکوته په شخصي توګه [illegible] ده د زړه په بنسوړته په یوه ادبي (د اصلاح د پاره) او یل دیوه هیئت په مشرۍ د اکتوبر د انقلاب

[illegible] کښې او د درېیم زل په بلبور د پوهنتون او پښتو اکاډمۍ په بلنه د پاره ګلي په پښتو

سمینار کښې د شمولیت د پاره [illegible] ماسکو ته [illegible] دي.

ښاغلي خادم چې د زېري او اتحاد مشرقي، [illegible] کابل مجلې او د طلوع افغان

جریدې

او اصلاح روزنامو مدیر او [illegible] د هیواد د نشراتي موسسې رئیس او د

هیواد د ... چیف ایډیټر ... برسېره په زړګونو اشعار، مقالو او اثارو [illegible]

[illegible]

نېټه / / ۱۳۴ ص۵ یاد داشت

دغه تاليفات په ځانته ډول چاپ شوي دي

۱- د کوچنيانو اخلاقي پالنه - يو ترېيوي کتاب دی چې د هربرټ سپنسر له افکارو
اخستل شوی او په ۱۳۱۴ - کښې چاپ شوی دی
۲- نوی ژوندون - د ادبي ټوټو او منثورو اشعارو يوه مجموعه ده چې په ۱۳۲۱
کښې چاپ ته رسېدلې دی.
۳- رغېږي ګلونه - د کلاسيک ديوانونو څخه په ابتکاري ډول انتخاب دی چې
په ۱۳۲۵ کښې چاپ شوی دی.
۴- پښتونولي - د پښتون ملت په سوشيل سايکالوجي باندې (تدوين او) په ۱۳۳۱ کښې
چاپ شوی دی.
۵- د شريف سرګذشت - يوه ښتيه پښتونکې قصه ده چې له اردو څخه په داسې ښان
ترجمه شوې ده چې د ترجمې ګومان پرې نشي کېدای، او په ۱۳۳۲ کښې چاپ شوې ده.
۶- د مرغلرو امېل - د شاغلي خادم د اشعارو لومړنی مجموعه ده چې په ۱۳۳۲ کښې
طبع شوې ده.
۷- بايزيد روښان - د مشهور ملي مجاهد "روښان" د مناظرو، مبارزو، مسلک
او ادبي اساساتو او د شور لحوره باب نوی تحقيق دی چې په ۱۳۲۵ کښې په چاپ شوی دی.
۸- مکارم الاخلاق - د مشهور عربي ديوښ لويني دوزير الشيخ عبدالقادر المغربي
د "الاخلاق والواجبات" رواني او بامحاوره پښتو ترجمه ده چې په ۱۳۳۳ کښې چاپ شوې ده.
۹- خيالي دنيا - د منثورو اشعارو او ادبي ټوټو دويمه مجموعه ده چې په ۱۳۳۹ کښې
چاپ شوې ده.

یاد داشت

نېټه / / ۱۳۴

۱۰ — نبوغ او عبقریت — په دې مشکله چې نبوغ څه دی او نابغه څوک دی او
د ... نوابغو تاثیر په اجتماع څه دی — لیکل شوی کتاب دی چې د پرو فضلاو خوښ
کړی او د «د تنزه» په ټول منل شوی او په ۱۳۴۰ کې چاپ شوی دی.

۱۱ — نوی برنامه — د ښاغلي خادم د سلسل مقالو او اجتماعي افکارو مجموعه ده چې
ادبي او افادي اهمیت لري او د پښتو د علمي نثر نمونه (او معیاري) ده. دا کتاب په ۱۳۴۳ کې
چاپ شوی دی.

۱۲ — د پښتو قرائت — له فارسي څخه نثر په نثر او نظم په نظم ترجمه شوی دی چې ورور وروسته
ښاغلي ... په خپل نامه چاپ کړی دی.

هغه کتابونه چې ښاغلي خادم لیکلي برخه اخستې ده:

۱۳ — معلم پښتو — په کندهار کې چاپ شوی دی — ۱۳۱۳

۱۴ — پښتو کلي اول جزء —
۱۵ — پښتو کلي دوهم جزء —
۱۶ — پښتو کلي دریم جزء —
۱۷ — پښتو کلي څلورم جزء —

(۱۴–۱۷) په کابل کې چاپ شوي دي. خو په وروسته طبع کې
ورڅخه د مولفینو نومونه غورځول شوي دي.

۱۸ — پښتانه شعراء لومړی ټوک — چې خادم یې لیکلې دیباچه یې نه زیاته (برخه) درلوده (اکثر شعراء) وروسته
وروسته د «خادم» نوم غورځول شوی دی.

هغه کتابونه او رسالې چې په کالنیو او اخبارونو کې چاپ شوي دي

۱۹ — د پښتو نثر لیکوال — د کابل په سالنامه کې چاپ شوی دی
۲۰ — د پښتو د نثر او نثارانو تذکره — د کابل په سالنامه کې نشر شوې دی
۲۱ — سپین کال او تور ځوانه — (قصه) په اتحاد مشرقي کې نشر شوې ده.
۲۲ — یکه دزد — (قصه) په اتحاد مشرقي کې چاپ شوې ده
۲۳ — په تذکرة الاولیاء ریویو — د کابل په سالنامه کې نشر شوی دی
۲۴ — د خوشحال او رحمان موازنه — په راډیو کې خپره شوې ده.
۲۵ — د پښتو د تاریخ لوه سره پاڼه — په زیري کې خپور شوی دی
۲۶ — د تقدیر لاس — (قصه) په کابل مجله کې چاپ شوې ده.

یاد داشت ص ۷ نېټه / / ۱۳۴

۲۷ — د بابا نصیحت — یو نظم دی چه په جرائدو کښې او جلا چاپ شوی دی

۲۸ — آباد وطن مینه عزیزی ده — یوه جلا رساله ده —

۲۹ — نیکي هدف دی که واسطه ؟ — یوه مسابقه ده د رسالې حیثیت لري .

۳۰ — کوښښ نیاں څوک دی ؟ — د لوی جلا رسالې حیثیت لري .

هغه کتابونه چه لا — نه دی چاپ شوی :

۳۱ — پښتني پوه — د پښتونستان د مسئلې پر حقوقي خوا په دوو جلدونو کښې د مقالو مجموعه ده چه په راډیو او جرائدو کښې نشر شوي دي .

۳۲ — لوی احصایان — په دوه جلدونو کښې د لویو احصایو د شوارو او دیږ د حالاتو لنډ تذکار دی .

۳۳ — سوی نغمې — د طلوع اشعارو دویمه مجموعه ده چه پس له لومړي او بل ویل شوي دي

۳۴ — سور گل — یو ډرام دی — چه د استقلال د جهاد او فتحې صحنې ښکاره کوي

۳۵ — کره پښتو — په څلورو جلدونو کښې د پښتو گرامر چه یو جلد ئې تیار دی .

۳۶ — د پښتو مقاصد — یو جلد ئې تیار دی

۳۷ — نصوص الحکم — حکمي او جائزه دی په یوه یوه رباعي کښې .

۳۸ — د پښتو زده کړه — د پښتو ابتدائي کتاب دی د ماشومانو د پاره

د شاه جلي خادم فارسي تاج لیغات :

۳۹ — عزیزه حب جیرت — په دې مسئله لیکل شوی دی چه انسان فطرتاً نیک پیدا شوی دی . او نیکي د انسان عزیزه ده — خو بد تربیت او بد محیط انسان بدې ته شوق کوي .

۴۰ — مکالمات : دیو کتاب نوم دی چه د معاصر پوهنې په عصري افغاني مسائلو لیکل شوي او د شوراگ جواب شوی دی .

نوټ : ځینې نسخه کتابونه چه نیمگاره پاتې دي نسخه چاپ کښې نه دي ښوول شوي .

یاد داشت ص ۸   نیټه / / ۱۳۴

ښاغلی خادم پښتو کښې د استاذۍ په درجه شاعر، لیکوال او مؤلف دی.
په فارسي یعني دري کښې هم د شعر او نویسندګۍ صلاحیت لري اشعار او آثار ئې
چاپ شوي دي. په عربي او اردو کښې مطالعه لري او په [illegible] پیدا کاشي. په انګریزي
ګوزاره کوي او استفاده ورنه کولی شي. د ده ځینې کتابونه او آثار
په خارجي ژبو لکه روسي او انګریزي ترجمه شوي هم دي.

د ښاغلي خادم افتخاري خدمتونه

په ابتداء کښې چه د پښتو د پاره [illegible] کورسونه د خاطر د او د [illegible] کښې جاري شول
او د معلمینو د تربیې د پاره تشکیل دار المعلمین جوړ شو، د هغه وخت [illegible]
[illegible] ورزیده معلمان نه وو، نو ښاغلي خادم
د پر [illegible] کلونه وه یا د معلمۍ کار کړی دی. کوم وخت چه اخباري مقالو
اجرت نه لاره، ښاغلي خادم اکثر د مجلو، جرائدو او روزنامو [illegible] نشره ورکړه یا
همکاري کړېده. اشعار او مقالې ئې نشر کړي دي. په ۱۳۲۲ او ۱۳۲۳
کښې چه د ننګرهار د ولایتي احصائیه تشکیل کېده ښاغلي خادم د یوه هیئت په څرانګ
هیئت په عاجله درلود، او د خوګیانو د خرزیرد، پچیر او اګام، شنکرپور، او
د شګي، شینوار، او دره نور احصائیه د قلعه شاهي نوري هم په نوره کامیابۍ
او د ملت په استرضا او خوښه او کتابونه ئې مرکز ته وسپارل. ځکه د احصائیې
په نورو هیئتو نو لیکی بلواګانې لور ته شوې او حکومت ته او ملت ته [illegible] ورکېد
ښاغلي خادم [illegible] ۱۳۲۵ کښې د حکومت د هیئت سره هغې مرکز ته چه د قحط مصیبت ولوشتلی
ورکوله. په رودات او [illegible] شینوارو او نورو برخو کښې [illegible] سره همکاري کړې ده، او د ملت زیاته خوشبیني ئې حاصله کړه. په [illegible] کلونو کښې

د لرګو د شرکت بنیاد ایښودل کېده. ښاغلی خادم د هیئت غړی وه
په خوګیانو، شینوارو، د غلجو په حصارک، لغمان او کونړونو کښې د هیئتونو
غړي وګمارل شول چه د ملت اقناع یې حاصله او د مخالفتونو دفع یې وکړه.
د لرګو د شرکت پنځه سهمه ۵ برخه چه حکومت خلکو ته ورکوله او هغه یې
په خلکو نغده اخیسته - په دې هیئت کښې هم ښاغلي خادم د یوه فعال
غړي حیثیت له برکته تر ډېره کلي خلوبنت ورځي کوډ په کوډ وګرځېد
او د شرکت د سهمونو اسناد یې په خلکو تکمیل او شرکت یې تاسیس کړه.
ښاغلی خادم د لرګو د شرکت د نظار هیئت بې تنخواه غړی وګرځید او
شرکت یې تر ډېره مودې په څو ر د و برډ ه ساته چه خو په دسیسه
شره له عمومیتوبه وایستل شو.
د ۱۳۲۷ هـ ش کال د جلال د بلدیې په انتخاباتو کښې د ښاروالۍ د کیبل
و ورسید او د ښاریانو له حقوقو څخه یې په ښه بیښ ننا رونو او معقولو دلائلو
دفاع وکړه او د ښار د ودانۍ د پاره یې (۴۱) فقره ایز پروګرام په جرائدو کښې
نشر او صالحه مقاماتو ته یې وړاندې کړه: په جلال اباد کښې یې د یوه (ادبي کلوب)
د تاسیس د پاره هم هڅه وکړه چه د هغه وخت تنظیمیه رئیس د منلو کلوب جوړ شو
خو څو موده وروسته یې اقرار کړی شو، په مملکت کښې د معارف د تعمیم د ښځو د ښکاته
د تاسیس او د ښځو د ازادۍ تبلیغات او بیښ ننا رونه لومړي ښاغلي خادم
د ملګر د یې کړي دي، هغه وخت چه ځینو مفسدانو په خپلو خلکو په جلال اباد

یاد داشت ح ت ۱۰

نېټه ۱ / ۱ / ۱۳۴

او فسادي څېړاوه

کېږي د هندوانو پر علیه [redacted] د خارجي مبالغو پلټنو تبلیغ کاوه . شاغلي

خادم دد غه فساد په زور په خپله علمي او دیني ښتد لاند لوښو ادب و اصولي

او د فساد مخه یې ونیوله . د مرحوم سپه سالار په عهد کې چې حیني عناصر و

د افراط او تفریط په ډول تر خوا میلان درلود د شاغلي خادم مثبتو متنبه کول او د تبلیغ و

جرائد په ذریعه ډېر ښه نظارت ورکوی . د پښتو او پښتونستان په مسئله کې

چه د حکومت د مرام جزء ؤ شاغلي خادم علاوه له وظیفوي پر حق مصلحانه

افتخاري خدمت هم کړی دی . او په دې باب یې شهادتونه په تاریخ

کې باقي دي چه آثار او جرائد یې ښه غوندې ګواهي کولی

چې د پښتو علمي او ادبي خدمت کیږي د شاغلي خادم نظر په دستور، عدالت

او تعلیم یې عملي توحید ، او یووالی او رو ښندي ايښودي ته د افغان او افغانستان شوق

کول و . او په دې شان د افغاني شهامت احیاء کول او تقویه کول دده د فعالیتو

هدف ؤ . شاغلي خادم او س [redacted] پښتو کالوته نږدې ګټه ور سپارلی دی . دده

وده یې کړې دي یو په ۱۳۱۲ هش او بل په ۱۳۲۵ هش کې . د ۱۲ اولادونو

پلار ګرځېدلی دی چه [redacted] یې درې ، او تنه یې ژوندي دي چه اوه یې تعلیم یافته

او درې تنه یې کوچنیان دي . مشره لور یې ما ... زهرا [redacted] ۲۵ کلنه ده او په

جرمني کې یې زده کړه او خدمت لګیا ده ، د ځان او وطن د نیکنامۍ د پاره

کار کوي . د وهمه لور یې شاغلي ثریا د طب د فاکولتې په دوهم صنف کې شاملېږي او

د کابل راډیو پښتو خبرونه لوستونکې ده . مشر زوی یې شاغلي همایون (سوما) خادم د

حبیبیې په ۱۲ صنف کې زده کړه اخته دی . [redacted] روښان په رحمان بابا لیسه کې دی ، شپږم صنف

ورښمینه او زیبا د درانۍ عالي لیسې په اتم صنف کې دي . وسما خادم د دقیقي د مکتب

په اول صنف کې دی . په تعلیم او تربیت کې یې زیات زیار اېستلی دی افغاني اخلاق او وطنیت ، وطن او دنیا ته